

A CRITICAL EVALUATION OF JOURNALISM PRACTICES: “SOMA DISASTER” NEWS

Fatma Gürses

Asst. Prof. Dr. Kastamonu University, TURKEY, fatosgurses@gmail.com

Abstract

As a continuously changing and developing professional area with the advances in technology, journalism has always been the center of the debate on ethics. Serge Halimi, known as a successor of Noam Chomsky, claims that journalists are the gatekeepers of capitalism in political and economic terms. This approach is quite correct and requires the analysis of journalism practices from the perspective of ethical discussions. These practices are built in the rhetoric of journalists. The images portrayed by a journalist about certain incidents (fictions) transforms the so-called news report into a form of information. In fact, the structure of the news is constructed as an ideological discourse and it is taken out of life and turns into a visual image beheld by those on the outside of it. Journalism presents news to the masses as a stamping ground of capitalism through a standardized language and discourse.

In this context, this study is an observation of the discourse and journalism practices on the newspapers that represented the incident that occurred on May 13, 2014 in Soma district of Manisa province and that was titled as “Soma Disaster” in the press and is critical of the journalism practices in discourse level. The main target of this study is to reach the critical analyses of the journalists and journalism practices in these forms of discourse construction within the “ethical” framework. In this context, the study consists of two chapters. In the first chapter, the forms of discourse and power relations in the framework of journalism practices were discussed. In the second chapter, the background of the news and the newspaper clippings covered in the national media from May 13 until June 6, 2014, when it dropped off the agenda were examined with the textual analysis method. The findings were evaluated in the context of journalism practices and news discourse.

Keywords: Soma Disaster, News, Journalism, Discourse, Power, Ideology.

GAZETECİLİK PRATİKLERİNİN ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRMESİ: “SOMA FACİASI” HABERLERİ

Özet

Gazetecilik teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli değişen ve gelişen bir meslek alanı olarak, etik tartışmaların merkezinde yer almıştır. Noam Chomsky'inin takipçisi olarak bilinen Serge Halimi, gazetecilerin siyasal ve ekonomik bağlamda kapitalizmin bekçiliğini yaptığını iddia etmektedir. Bu yaklaşım etik tartışmalar perspektifinde gazetecilik pratiklerini incelemeyi gerektirir. Bu pratikler gazetecilerin oluşturdukları söylem biçimlerinde inşa edilmektedir. Gazetecinin yaşanan olaylar düzleminde yarattığı imgeler (kurgular), haber olarak düşünüleni bir enformasyon biçimine dönüştürmektedir. Aslında haberlerin çatısı ideolojik bir söylem biçiminde inşa edilerek yaşamın dışına çıkarılmakta, dışarıda kalanların ise seyrettiği görselliğe dönüştürülmektedir. Gazetecilik kitleye standartlaşmış dil, söylem aracılığıyla kapitalizmin bir uğrağı durumunda haberleri sunmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmamız 13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa ilinin Soma ilçesindeki kömür madeninde meydana gelen ve basında “Soma Faciası” olarak verilen olayın, gazetelerde hangi söylem ve gazeteci pratikleriyle temsil edildiğini incelemekte ve yaratılan söylem düzleminde yapılan gazetecilik pratiklerinin eleştirisini yapmaktadır. Çalışmanın temel hedefi bu söylemsel inşa biçimlerinde gazetecinin ve gazetecilik pratiklerinin “etik” çerçevede eleştirel analizine ulaşmaktır. Bu bağlamda, çalışma iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde haber pratikleri çerçevesinde söylem ve iktidar ilişki biçimleri tartışılmıştır. İkinci bölümde ise haberin arka planı ve 13 Mayıs tarihinden, gündemden düştüğü 6 Haziran 2014’e kadar olan dönemde, ulusal yazılı basında yer alan haberler metin analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular gazetecilik pratikleri ve haber söylemi bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soma Faciası, Haber, Gazetecilik, Söylem, İktidar, İdeoloji.

1. GİRİŞ

İktidar; kendi örgütlenmelerini kendileri oluşturan, güç ilişkilerini dönüştüren, güçlendiren ya da tersine çeviren bir süreç ve bu güç ilişkilerini etkili kılan stratejileri kapsar. Her bilgi, iktidar üretir ve her bilgi iktidar kurar. Genelde bilgiyi, biz iktidar eliyle yapmak istediklerimizi yapabildiğimiz, ama o olmadan yapmak istediklerimizin hiçbirini yapamadığımız bir bağlamda düşünürüz (Sarup,1997, s.95-110). Bu bağlamda yer alan söylem (discourse) ise, iktidarı harekete geçirir, üretir, güçlendirir. Her pratik, her zaman söylemi de içeren farklı toplumsal öğelerin eklenmesinden oluşur. Söylem, dilsel pratiklerin dışında görsel, göstergesel, davranışsal pratikleri de kapsar. Hem dili, hem beden dili ya da görsel imgeler gibi göstergesel biçimleri içeren söylem, toplumsal pratiklerin diğer öğeleri arasındaki diyalektik ilişkinin çözümlenmesidir (Fairclough, 2003, s.173-174). Bunun için kullanılan imaj/imge (imagination, image ve imaginery), kendi kimliğimizi koruyarak, biçimlendirdiğimiz izlenimler, biçimler ve içerikleri içeren bir süreç ve hareketi tanımlar (Stanton, 2007, s.15). İmgeyi oluşturan göstergelerin çözümlenebilmesi, kodların açılıp şifrelerin çözülebilmesi, ancak ortak gösterenleri kullanan taraflar arasında gerçekleşebilir. Dolayısıyla imge, kendi başına bir şeydir. Ancak kendini algılayabilecek bir kitle bulabilirse varlığını ortaya koyar ve bir anlam ifade eder. Gücü etkisindedir (Emir, 2003, s.40). İşte medya içeriklerinin yarattığı imgeler, toplumdaki bireylerin ilgisini çektiğinde kamuoyu yaratabilirler. Yani bireylerin, kendi aralarında artık fiili bağ kurma zorunluluğuna gereksinme duymadıkları ve bu nedenle de maddi ilişkilerin yerini dünya ve yaşam hakkındaki formel enformasyonun doldurduğu yeni bir dünya/yaşam bilincine dayalı kavrayış düzleminde karşılığını bulmaktadır. “İnşa edici” ve bizzat kendisi “inşa edilmiş bir pratik” olan medya söyleminin toplumsal hakikatle kurduğu sorunlu bağda, “bağlantısız” bir duruşta karşılığını bulmaktadır (Köse, 2008, s.46). Dolayısıyla inşa edilmiş medya metinleri olarak haberler, söylemsel biçimlerde gerçekliği yeniden yaratırlar. Bu yaratma biçiminde ise ideolojiler etkisini gösterir. İdeolojiler, bir yığın konuşma ve metin biçimleri arasından televizyon izleyerek, okulda okutulan kitaplardan, reklamlardan, gazetelerden, romanlardan ya da iş arkadaşları ve dostlarla yapılan günlük konuşmalardan öğrenilir. İdeolojiler, kişisel düşüncelerden değil ortak toplumsal inançlardan oluşmaktadır (Van Dijk, 2003, s.18-20). Haber metinlerinde bu durum, endüstriyel bir yapı içerisinde egemen olan belli kodlar ve profesyonel değerler kullanılarak egemen bir söylem biçiminde geliştirilir. Haberlerin en önemli dilsel özelliği, haber metinlerinin ister yazılı ister görsel-ışitsel medya olsun gündelik yaşamda insanların kullandığı dili kullanmasıdır. Her gazetenin veya televizyonun kendine özgü bir dili vardır. Bu dil aracılığıyla kendi okuyucu/izleyici kitesine ulaşır (Bulut ve Yaylagül, 2004, s.124). Kitle iletişim aracının “yayın politikası” olarak belirlenebilecek bu durum, gerçeklerin tekrar inşa edilmesine yol açar. Bu nedendir ki haberlerin söylem analizi, bu inşa biçimlerini açığa çıkararak gazetecilik pratiklerinin yarattığı söylemin ardındaki ideolojinin de eleştirisini sağlayabilir.

Yukarıda belirttiğimiz yaklaşımlar çerçevesinde bu çalışma, 13 Mayıs 2014 tarihinde, Manisa ilinin Soma ilçesindeki kömür madeninde 301 madencinin ölümüyle sonuçlanan olaya ilişkin haberleri inceleyerek gazetecilik pratiklerinin eleştirel analizini yapmaya çalıştı. Haber konusu olan olay, çok sayıda işçinin hayatını kaybetmesinden dolayı “haber değeri” yüksek bir olay olarak Türkiye gündeminde önemli bir yere sahip oldu. Çalışma, gazetecilerin haber metinlerinde yarattıkları söylem ve bu söylemin gazeteci pratikleri

temelinde eleştirel okumasını hedefledi. Bu bağlamda, çalışma iki bölümden oluştu. İlk bölümde haber pratikleri çerçevesinde ideoloji, söylem ve iktidar ilişki biçimleri tartışıldı. İkinci bölümde ise, haberin arka planı ve gazetelerde yer alan haberlerin söylem analizi yapıldı. Elde edilen bulgular gazetecilik pratikleri ve haber söylemi bağlamında değerlendirildi.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Noam Chomsky'inin Fransa'daki takipçisi olarak bilinen Serge Halimi, Le Monde Diplomatique'in gazeteci ve yazarlarını 1997'de "the new watchdog" (düzenin yeni bekçileri) olarak tanımlamıştır. Halimi, gazetecilerin ekonomik ve politik olarak bekçilik yaptığını söylemektedir. Bob Woodward ve Carl Bernstein'in Watergate Skandalı'nda yaptıkları gazeteciliği "watchdog journalism" olarak adlandırmıştır (Muhlmann, 2010, s.13). Halimi bu kavramı şöyle açıklar:

Oysa onlar "karşı iktidar" olarak ilan ediliyor: Güçlü, fütursuz, karanlıkla kalan ve dile getirilmemiş olanın sözcüsü, dipdiri bir demokrasi forumu havalarına giriyorlar... Amerikalılar bu kutsal görevi bir cümleyle özetliyorlar: "Acı içinde yaşayanları rahatlatmak, rahat içinde yaşayanlara acıyı tanıtmak." Ama karşı-iktidar yarışı hizmet etmesi gerekenlerin aleyhine döndü. Gözlemlenmesi gerekenlere hizmet ediyor. Ama suskunluk yasası çatlıyor.... Küçük bir ideolojik çevrede, yapay çatışmaları çoğaltan, haksız ürünleri, birbirinin çıkarını kollamayı, televizyon kanallarında her zaman hazır ve nazır bulunmayı sağlayan bu suç ortaklığı topluluğunun yüzüzlüğü mü? Bu, basın özgürlüğünün son kalelerine karşı, sanayicilerin tekrarlanan-ve her seferinde zaferle sonuçlanan-saldırıların devamı mı? (Halimi, 2014, s.28).

Halimi'nin bu sorularından hareketle bakıldığında aslında gazetecilik pratikleri, başlangıcından itibaren kapitalizmin bir aracı olarak işlev görmüştür. Gazetecilik-kamu arasında süren ilişki, uzun soluklu bir ilişkidir (Anderson, 2013, s.165). Kapitalist toplumlardaki ekonomik, politik güçler ve üretim ilişkileri, medyanın kurumsal yapısını ve içeriğini belirlemektedir. Mevcut üretim ve mülkiyet ilişkileri bu kurumların doğasını ve içeriklerini belirler. Günümüz dünyasında, medyanın mülkiyet yapısına bakıldığında, bu kuruluşların pazar ve karar alma mekanizmaları açısından tekelci sınırlama ve kontrole maruz kaldıkları görülmektedir. Burada belirleyici unsur, küresel ekonomik yapı ve dünya, işbölümü olmak üzere, devletin koyduğu yasal sınırlamalar ile kurum olarak medyanın kendi örgütlenme biçiminin getirmiş olduğu sınırlamalardan kaynaklanmaktadır. Bunların başında da profesyonel ideolojiler ve pratikler gelmektedir. Bütün bunlar medyanın egemen kültürel kodlarının oluşmasını sağlamaktadır (Bulut ve Yaylagül, 2004, s.123,121). Dolayısıyla yaşam biçimi, medya kurumları tarafından tasarlanmakta; gazetecilik, yerel ve bölgesel gazeteler için lobi grupları ve ticaret merkezleri oluşturmaktadır (Aldridge, 2007, s.7). Toplumsal gerçeklik yeniden kurgulanmakta ve bu kurgu belli gazetecilik pratikleriyle yaratılmaktadır. "Haber değeri"ne sahip olarak belirlenen bir olay, haber haline getirilmektedir. Haber, profesyonellik argümanı ile "Meslek Ahlakının Temel Kuralları" çerçevesinde gerçeği gizlemenin başka bir biçimi haline gelmektedir. Halimi'ye göre bu aslında bir "yutturmaca", daha ziyade bu mesleğin kocaman bir masalının, medyanın iktidarın destekçi bir ayağı olduğu masalının sürüp gitmesini sağlar. Çünkü haber, tam da sıradan bir ürün haline gelmiştir; satın alınabilir ve satılabilir, kârlı ya da pahalı, kullanılır, tüketilince artık işi bitmiş olan herhangi bir üründür, kısacası ticaridir. Buna rağmen, akıl almaz bir kıyaslama yapılarak, haberin toplumsal alanı biçimlendiren kuralların dışında tutulması istenmektedir. Piyasa gazeteciliği, medyaları o denli hâkimiyeti altına almıştır ki haftalık yayınların birbirine benzerliği bunaltıcı derecededir; kapak düzeni, verilen ekler, makaleler kolaylıkla birbirleriyle değiştirilebilir hale gelmiştir (Halimi, 2014, s.30, 68). Haber sunmanın ideolojisi yalnızca haber bülteninin tarzı ve içeriği ile sınırlı değildir, aynı zamanda haber toplama, kaynaklarla ilgilenme, diğer gazetelerle ve haberde rolü olan kimselerle etkileşim ve gazetecilerin profesyonel etkinliklerinin düzenlenmesini de telkin eder. Gazetecilerin hem profesyonel hem de diğer toplumsal ideolojileri temel olarak kimin araştırılacağını, gözleneceğini ve dinleneceğini, kiminle görüşme yapılacağını ya da kimden söz edileceğini düzenler. Bu nedenle günlük haberleri ve gazete ya da televizyonda program yapmayı tanımlayan bir yığın etkinliğin kendisi ideolojik dayanaklı olabilir ve çeşitli toplumsal grupların üyeleri olarak yer alan toplumsal aktörlerden temelden etkilenebilir (Van Dijk, 2003, s.47). Dolayısıyla gazetecinin haber yapma pratikleri tüm bu oluşumlarla biçimlenir.

3. YÖNTEM

Çalışmamızda nitel analiz yöntemlerinden biri olarak söylem çözümlemesi (analizi) yöntemi kullanılmıştır. Haber metinlerinin analizinde, Tuen A. Van Dijk tarafından geliştirilen, haberler aracılığıyla medya söyleminin nasıl kurulduğunu açıklayan ayrımlarından yararlanılmıştır. Söylem çözümlemesi, sosyal psikoloji ve semiyoloji ekseninde gelişmiştir ve probleme ilişkin kesin çözümler sunmaz fakat problemin kavrayıcı bir bakış açısı ile algılanmasını sağlar (Van Dijk, 2003, s.13-74). Dolayısıyla söylem analizi metnin ayrıntılı okumasını gerektirir. Bir kültürde kullanılan herhangi bir dil için “herkesin kabul ettiği bir yorumlama sisteminin” bulunması zorunlu olduğu için, bunlar sadece paylaşılan anlamın daha geniş sistemlerine bağlantı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda okuyucunun kendi tasavvurunu, insanın kişisel inançlar sistemini, değerlerini ve anlayışlarını da belirtirler (Bagley, 2001, s.447). Haberler, ideoloji ekseninde toplumdaki yaşanan olayların söylemsel inşa biçimleridir. Bu nedenle ideolojiler, haberde neyin öne çıkarılması veya neyin üstünün örtülmesi gerektiğini belirleyen yegâne öğedir.

İdeolojiler, insanları ve toplumu tipik bir şekilde kutuplaşmış terimlerle örgütler, Biz ve Onlar karşıtlığı kurar. Üyelik (kim olduğumuz), etkinlikler (yaptıklarımız), kurallar (yaptığımız şeyde iyi, kötü olanlar), ilişkiler (düşmanlar, dostlar), kaynaklar (sahip olduklarımız ve olmadıklarımız) kategorilerinden oluşan bilgiyi düzenler. Konular ya da temalar, söylemin ne ile ilgili olduğunu ifade eder. Öne çıkarmak istenenler konulaştırılır, öne çıkarmak istenmeyenler konu dışı bırakılır veya imalar olarak üstü örtük biçimde haberde yer alır. Bu nedenle metnin bir parçasındaki ima edilen anlamları açık hale getirmek eleştirel incelemenin güçlü bir aracı olabilir. Eş anlamlılık ve yeniden anlatımlar, anlatılanların tam değil ama aşağı yukarı aynı anlama sahip olarak söylemde tekrarlanmasıdır. İmalar, verilmek isteneni yineleyerek okuyucuda hegemonik bir yerleşim sağlar. Kurulan karşıtlıklarla bu hegemonik yapı güçlendirilir. Ve bu durum örnekler, açıklamalar, önermelerle tanımlanır. Söylemin bir diğer öğesi önyargılardır. Önyargılı söylemin en tipik ifadesi yadsımalarda yer alır. Önyargılar önermelerle ifade edilir. Önermelerin savları, çeşitli rollerdeki aktörler, yani failer, eylemden etkilenenler ya da bir eylemden yararlanan kişilerle ilgili olabilir. İleri sürülen kanıtlarla önermeler desteklenir. Söylemin sıralanan tüm bu öğeleri anlamla ve dolayısıyla ideoloji ile ilgilidir. Fakat ideolojik çözümleme anlambilimle sınırlı değildir. Tümceenin biçimi, haber öyküsünün sırası, manşetin büyüklüğü vb anlamı vurgulayan veya geri plana iten yapısal biçimler de söylemde yer alan ideolojik girdileri ortaya çıkaran diğer öğelerdir. Bu nedenle söylem, anlam, biçim ve eylem, etkileşim olmak üzere üç ana bileşenden oluşur (Van Dijk, 2003, s.58-75). Dolayısıyla söylem analizi bu bileşenlerin analizini gerektirmektedir.

4. BULGULAR

Gazetecilik pratikleri, zaman içinde yarattığı “nesnel” olma argümanı çerçevesinde bütün metinlerden daha çok, herkesin aynı anlamlar çıkarmasını hedeflemiştir. Bu nedenle gazeteciler olayların seçiminde “haber değeri” kavramını kullanarak gündelik yaşamda var olan birçok olay içinden seçtikleri olayları haber haline getirmektedir. “Haber değeri”ne sahip olan bir olay, belli kıstaslara göre belirlenir (Bulut ve Yaylagül, 2004, s.124-125). Bu çalışmanın konusunu oluşturan Soma’daki kazaya ilişkin haberler “felaket” ve sonuçları bakımından toplum üzerinde derin bir etki yaratması nedeniyle “haber değeri” yüksek bir olay olarak basında yer almıştır. Çalışmamız, olayın haber olarak yazılı basına yansıdığı 14 Mayıs 2014 tarihinden başlayarak gazetelerin birinci sayfalarında yer aldığı son gün olan 6 Haziran 2014’e kadar olan dönemi kapsayan aralıktaki birinci sayfa haberlerini analiz etmiştir. Gazete sayısının fazla olması ve habere oldukça geniş yer verilmesi nedeniyle araştırmada söz konusu gazetelerin birinci sayfa haberleri analiz edilmiştir. Olay, madende hayatını kaybeden işçi sayısının çok olması nedeniyle kamuoyunda yüksek oranda ilgi görmüştür. Dolayısıyla Fanatik, Açık Mert Spor Gazetesi (AMK) gibi spor gazetelerinin dahi habere yer verdiği gözlenmiştir. Bundan dolayı incelenen gazete sayısı mümkün olduğunca ulusal yazılı basınının tamamını kapsamaya çalışmış bu bağlamda toplam 30 gazete incelenmiştir. Olayı birinci sayfalarında haber olarak veren gazetelerde toplam 379 haber yer aldığı tespit edilmiştir. İncelenen gazeteler: Akşam, Birgün, Bugün, Cumhuriyet, Evrensel, Güneş, Haber Türk, Hürriyet, Milat, Milli Gazete, Milliyet, Ortadoğu, Posta, Radikal,

Sabah, Star, Sözcü, Takvim, Taraf, Türkiye, Vatan, Yeni Akit, Yeni Asya, Yeniçağ, Yeni Mesaj, Yeni Şafak, Zaman, Fanatik, Foto Maç, Açık Mert Spor Gazetesi (AMK)'dir. Olayın yazılı basında yer aldığı ilk gün, 14 Mayıs 2014 tarihinde, toplam 19 gazete haberi birinci sayfa haberi olarak vermiştir. Olayın ikinci günü ise, bu sayı 30'dur ve incelenen gazetelerin tümünde yer almıştır. 14 Mayıs 2014 günü haberi birinci sayfada vermeyen gazeteler şöyledir: Birgün, Evrensel, Milat, Milli Gazete, Ortadoğu, Yeni Asya, Yeniçağ, Yeni Mesaj, Fanatik, Foto Maç, AMK.

Çalışmamızda haberler, konuya ilişkin arka plan, haberin makro ve mikro yapısal özellikleri çerçevesinde incelenmiştir. Temel inceleme, haberde yer alan kelime, cümle ve haberin bütününe nasıl olduğuyla sınırlandırılmıştır. Haber metninin içinde gerçekleştiği toplumsal bağlam çerçevesinde haberlerin toplumda infial yaratması nedeniyle alınan tepkilerin etkisiyle nasıl biçimlendirildiği ve "gazetecilik" yaptığı iddiası ile haber yapan muhabirlerin geliştirdikleri söylemin toplumda oluşan infiale cevap vermek yerine etik dışı öğeler kullanılarak insanların acıları üzerinden nasıl sömürüldüğü gösterilmeye çalışılmıştır. Analizde, haberlerde egemen söylemlerin nasıl inşa edildiği incelenmiştir. Başlıklarda kullanılan kelimeler, olayın tanımlanmasında kullanılan ifadeler ve cümlelerin nasıl kurulduğu, olayın gelişim evresinde haber olarak gazetelerde nasıl yer aldığı, sözcüklerin seçimi, olayın kamuoyuna nasıl sunulduğu analiz edilmiştir. Gazetecilik pratikleri içerisinde fotoğrafa verilen önem ve fotoğrafın haberin okurla kurduğu ilişki bakımından önemi nedeniyle analizde, fotoğrafların olumlu veya olumsuz olarak nasıl kullanıldığı incelenmiştir. Haber okuyucular tarafından nasıl alımlandığına veya gazete sahipliklerinden kaynaklanan ekonomi politik çerçevesinde bir analize gidilmemiştir.

4.1. Olayın Arka Planı: Kaza ve Gelişen Olaylar

Çalışmamızda haberlerin basında yer alma sıklığı göz önüne alınarak, olay 3 döneme ayrılarak incelenmiştir: Birinci Dönem(13-17 Mayıs 2014): Kazanın ortaya çıktığı olayda hayatını kaybeden madenci sayısının netleşmediği dönemdir. 13 Mayıs tarihinde Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. tarafından işletilen maden ocağında meydana gelen patlamada 787 işçi, maden girişinin 400 metre altında bulunmaktadır.15.10 sıralarında elektrik panosundan kaynaklandığı düşünülen bir yangın çıkmış, kömür madeninin iki kilometrelik galerisinin çıkış kısmına yakın olan işçiler dışarı çıkmayı başarmışlardır. Ancak kalan 301 işçi çıkan yangın nedeniyle 800 metre derinlikte mahsur kalmış, ocak dumanla dolmuş, elektriğin kesik olması nedeniyle asansörler çalışmamıştır. Saat 23.00 sıralarında Manisa Belediye Başkanı Cengiz Ergün ölü sayısının 157; 03.20'de Enerji Bakanı Taner Yıldız ölü sayısının 166, yaralıların 80; 14 Mayıs 2014 saat 10.30 da ölü sayısının 205 olduğunu bildirmiştir. 16 Mayıs'ta Soma Holding Yönetim Kurulu Başkanı Alp Gürkan, basın toplantısı yapmıştır. 13-16 Mayıs arası günlerde, Türkiye'de 3 günlük yas ilan edilmiş, Türkiye Futbol Federasyonu, 14-15 Mayıs tarihlerinde oynanacak tüm amatör ve profesyonel futbol maçlarını ileri bir tarihe ertelemiş, Türkiye Basketbol Federasyonu ise, basketbol liglerinde devam etmekte olan play-off müsabakalarını ulusal yas nedeniyle 17 Mayıs tarihinden itibaren devam edileceğini belirtmiştir ("Soma Faciası" t.y). İkinci Dönem(17 Mayıs 2014): Kazada hayatını kaybedenlerin kesinleştiği dönemdir. Enerji Bakanı Taner Yıldız, 17 Mayıs'ta basın açıklaması ile toplam 301 işçinin hayatını kaybettiğini, 485 işçinin ise kurtarıldığını açıklamıştır. Üçüncü Dönem: Tepki, yardım ve yas dönemidir. Toplumun farklı kesimlerinden olaya ilişkin tepkiler ve yardımlar gelmiştir.

4.2. Makro Yapısal Özellikler

4.2.1. Haber Başlıkları Olarak Konular/Temalar

"Soma Faciası" ile ilgili haberlerin başlıkları, olayın ilerleyiş biçimine bağlı olarak haberi özetler nitelikte olduğu gibi kamuoyunda yer alan tepkinin izlerini de taşımıştır. Haber başlıkları, maden sahibi ve olayda yer alan diğer aktörler bağlamında değişiklik göstermektedir. Olayın basında yer alan ilk üç günü, olayın seyri bakımından "haber değeri"nin yüksek olduğu tarihlere aittir. Bu nedenle çalışmamızda bu üç gün, ayrıntılı incelenmiştir. Olayın haber olarak gazetelere yansıdığı ilk gün olan 14 Mayıs 2014 tarihindeki haber

başlıkları, haberin konusunu öğrenmek için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle haberde kullanılan fotoğraflar, haberin anlaşılır olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla çalışmamızda haber fotoğrafları analizde yer almıştır. Olayın haber olarak yazılı basında yer aldığı ilk günde toplam 19 haberin 7'sinde yer alan başlıklar kömür madeninin ölümle simgelendiği "kara" kelimesi ile adlandırılırken, toplumsal olarak etkiyi ve acıyı anlatan haber ise 6 gazetede "biz" söylemiyle verilmiştir. Olayın gelişiminin son aşamasında ise haber başlıkları, tamamen kişisel bir çerçevede duygusal bağlar kuran kelimelerle ifade edilmiştir "Kara" kelimesinin kullanıldığı haber başlıkları şöyledir (Bkz Resim 1): "Kapkara ölüm" (Güneş), "Kara gün" (Haber Türk), "Kara haber" (Hürriyet ve Posta), "Kara tablo" (Milliyet), "Kara toprak" (Takvim), "Madenden kara haber" (Star). Türkiye, Bugün ve Yeni Şafak "Yüreğimiz yandı" başlığı ile aynı başlığı kullanmıştır. Vatan "Yüreğimiz yanıyor", Akşam "İçimiz yandı", Cumhuriyet "Canlarımız yerin altında", Sabah "Türkiye ağlıyor" başlıkları ile "biz" söylemini kullanmıştır. Bu bağlamda gazetelerde yer alan haber fotoğrafları, kurtarılan madencilerin görüntüleri veya madenden görüntüler şeklinde haberin anlaşılır olmasını sağlayacak temel görsel öğeler olarak haberde kullanılmıştır (Bkz. Resim 2).

Resim 1. Güneş, Haber Türk, Hürriyet, Milliyet, Posta, Takvim, 14.05.2014

Yeni Akit ve Radikal gazeteleri haberi, nesnel olma kaygısıyla, durumu özetleyen 5N 1K kuralını içeren formatta vermiştir. "Somada maden faciası" başlığı ile Yeni Akit gazetesi "ne ve nerede" sorularını öne çıkartırken, "Madende facia: 4 işçi öldü 300 kişi mahsur" başlığı ile Radikal "ne nerede ve kim" sorularına odaklanan haber başlığı kullanmıştır. Sözcü "Göz göre göre can verdiler" başlığı ile olaydaki ihmali gösteren; Taraf "Mevzuata uygun facia" başlığı ile iktidarı eleştiren başlık kullanmışlardır. Zaman ise, "Soma'da yürekleri dağlayan facia" başlığı ile üzüntüyü ifade eden ve "Soma, facia" kelimelerini birarada kullanan ilk gazete olmuştur.

Resim 2. Türkiye, Bugün, Yeni Şafak, Vatan, Akşam, Cumhuriyet, Sabah, 14.05.2014

Haberin gazetelerde yer aldığı ikinci gün, 15 Mayıs 2014'de, incelememizde yer alan gazetelerin tamamı olayı birinci sayfa haberi olarak vermiştir. Haber başlıkları, ülkede yas ilan edilmesi nedeniyle "Yastayız" başlığı ile Akşam, Star, Fanatik, Foto Maç olmak üzere toplam 4 gazetede aynı başlıkla verilmiştir. "Yas" kelimesinin kullanıldığı ve kelimeyle aynı anlamı içeren diğer başlıklar şöyledir: "Matem" (Yeni Şafak), "77 milyon yasta" (Güneş), "Türkiye yasta" (Ortadoğu). Hayatını kaybeden ve yaralı sayısını bildiren haber başlıkları ise; "274 ölü 120 işçi kayıp" (Bugün), "Ocağımıza 274 ateş düştü" (Sabah), "238 ocağımız yandı" (Milli Gazete) başlıklarında görüldüğü gibi rakamların farklılığı ile dikkat çekmektedir. Bu da olayın gerçekleştiği süreçteki hayatını kaybeden madenci sayısına ilişkin tartışmaları açık biçimde yansıtmaktadır. Olayda acı çeken ailelerin acıları kullanılmış, ağlayan madenci yakınlarının görüntüleri haber malzemesi yapılarak "yellow" (sarı) gazetecilik yaklaşımı sergilenmiştir. Gazetecilerin etik olmayan bu yaklaşımı, hayatını kaybeden madencilerin mezarlarının fotoğraf karelerinde kullanılmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. Radikal "2014 Soma", Güneş "77 milyon yasta" başlığı ile "mezar" fotoğraflarını merkeze alan, insanların acılarını sömüren yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca Bugün, Milli Gazete, Yeni Çağ, Milliyet ve Zaman mezar fotoğraflarını kullanmıştır (Bkz Resim 3).

Resim 3. Radikal, Güneş, Bugün, Milli Gazete, Yeniçağ, Milliyet, Zaman, 15 Mayıs 2014.

Olayın gerçekleşmesine neden olan “ihmal” eleştiren gazete sayısı ise sadece 3’tür: “Bu nasıl kafa!” (AMK), “Tammüden katliam” (Taraf), “Masalı bırakın katlettiniz” (Cumhuriyet). Toplumsal acıyı ifade eden ve “biz” söylemi ile ortak acıyı içeren başlıklar; “Başımız Sağolsun” (Yeni Akit), “77 Milyon Yaralı” (Türkiye), “Öldük” (Posta), “Şehitlerimize Rahmet” (Milat) olarak yer almıştır. Ölüm ifadesini belirtmek ve ölümü dile getirmek amacıyla “nefes, kara” kelimeleri ile “can vermek” deyiminin haber başlıklarında kullanıldığı görülmektedir. Yeni Şafak, Star, Takvim ve Vatan gazetesinde, farklı başlıklarla bir madencinin aynı fotoğraf karesi kullanılmıştır (Bkz. Resim 4). Bu da gazetelerin başlıklar ve fotoğraflarda da görüldüğü gibi egemen haber söylemine sahip olduğunu göstermektedir. Başbakan Tayyip Erdoğan’ın olay nedeniyle Soma’yı ziyareti ve protestolara ilişkin haber ise “Tayyibe Öfke” (Sözcü), “Erdoğan halkın ökesinden zor kaçtı” (Yurt) başlıklarıyla iki gazete tarafından verilmiştir. Yeni Asya Gazetesi, olaydaki ölümlerle ilgili “Şimdi sabır ve dua zamanı” başlığı ile olayı sıradan bir duruma çekmiş görünmektedir.

Resim 4. Yeni Şafak, Star, Takvim, Vatan, 15 Mayıs 2014.

16 Mayıs 2014 tarihi itibariyle ölen maden işçileri için ailelerin bekleyişi ve umut arayışı olduğu haberlerde görülmekte, “Oğlum verin artık” (Cumhuriyet), “Oğlum hakkını helal et” (Haber Türk) başlıkları ailelerin seslenişlerini içeren haber başlıkları olarak yer almaktadır. Haber Türk ise “Benim babam mı?” başlığı ile maden ocağından çıkarılan madencinin kendi babası olup olmadığını öğrenmeye çalışan çocuğun sorusuyla verilmiştir (Bkz Resim 5). Hayatını kaybeden madenci çocuklarının görüntüleri hemen hemen tüm gazetelerde kullanılmıştır. Ağlayan çocukların görüntüleri, gazetecilerin magazin habercilik pratikleriyle olayı haber haline getirdiklerini ortaya koymaktadır. Hem acı hem de çocukların kullanılarak “sömürülmesi”, Soma’daki olayın habere dönüştürülmesinde gazetecilerin etik ilkeleri görmezden geldiğini ve gazetecilik yaptıkları iddiasıyla bu görüntülerle acı çeken insanların görüntülerini haberde araç olarak kullandıklarını bize göstermektedir. Yeni Akit gazetesi “Gün dua günü” başlığı ile yaşanan dramı sıradanlaştırmıştır. Artık bekleyişlerin sona erdiğini anlatan ve işçilerin madenden dönme umudunun bittiğini ifade eden haber başlıkları; “Hakkınızı helal edin” (Milli Gazete), “İnsanlık madeni” (Akşam), “Vardiya’dan dönen yok” (Milliyet), “Umutlar sönüyor acımız büyüyor “ (Zaman), “Umut bekleyişi 48 saat sürdü” (Bugün) olarak verilmiştir. Madendeki hatalara ve halkın tepkisine ilişkin haber başlıkları ise şöyledir: “Sadece adı yaşam odası” (Vatan), “Gerçeklerle yüzleşelim” (Yeni Asya), “Öfke patlaması” (Yeni Asya). Ayrıca maden işçilerinin kendi aralarındaki dayanışmalarına ilişkin haber başlıkları da yer almıştır: “40 kişi demir ısırpı kurtulduk” (Türkiye), “Son nefesini 3 arkadaşına verdi” (Güneş).

Resim 5. Takvim, Sabah, Yeni Şafak, Posta, Haber Türk, (16 Mayıs 2014).

Olayın gelişimine ve kamuoyundaki etkisine bağlı olarak haberler iktidar, işletme, yapılan ihmaller, maden ocağı patronunun basın toplantısı ve tutuklama gibi konulara değinen başlıkları kapsamakla birlikte maden

ocağında çalışan işçiler ve ailelerinin acılarını “sömüren” başlıkların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Devlet ve kurumlarına ilişkin başlıklar, meydana gelen kazayla ilgili yeni durumların gelişmesine bağlı olarak haber başlıklarında yer almıştır. Konuyla ilgili hükümet tarafından yapılan açıklamaların haber başlıklarında yer aldığı görülmektedir: “Hükümette Soma Çatlağı” (Taraf, 21.05.2014), “İki bakan arasında ‘Soma’ atışması” (Posta, 21.05.2014). Olayın tanımı için genel olarak “Soma” kelimesi kullanılmış, yaşanan kazanın ifade biçimine sadece olayın geçtiği yer olan “Soma” ili eklenmiştir: “Her yıl beş Soma faciası” (Yeni Şafak, 21.05.2014), “Gündem Soma meclis boş” (Haber Türk, 22.05.2014). Olaya neden olan denetimleri sorgulayan haberlerin çok sayıda olmamasına karşın var olduğu başlıklarda görülmektedir: “Bu artışı kim yaptı? Bu izni kim verdi?” (Radikal, 23.05.2014). Başlıklarda ölen madenci sayısını içeren ve bu sayının olayın gelişimi sırasında netleşmesinden sonra, sıkça bir haber nesnesi olarak kullanıldığı görülmektedir: “301 işçi öldü 78 vekil katıldı” (Milli Gazete, 24.05.2014), “Soma şehitleri için 301 evler” (Star, 26.05.2014), “301 Şehit” (Milat, 18.05.2014), “301 ölümün izi arşivden çıktı” (Taraf, 27.05.2014). Maden ocağının denetimine ilişkin haberlerde ise denetimin iyi yapılmadığına ilişkin başlıklar dikkat çekicidir: “Devlet kontrollü facia” (Zaman, 24.05.2014), “Kamu görevlileri madende üstünkörü denetim yapıyorlardı” (Zaman, 25.05.2014). Haberlerde “Yalan madeni” (Hürriyet, 17.05.2014), “Ölüm Kapısı” (Milliyet, 17.05.2014) gibi maden ocağını temel alan, ilgi çeken başlıklar kullanılmıştır. “En büyük facia sizsiniz” (Cumhuriyet, 17.05.2014), “Vicdanları yer altında” (Güneş, 17.05.2014) gibi konuyla ilgili sorumluları suçlayan başlıklar da görülmektedir. Taranan gazetelerde sendikalara ilişkin suçlayıcı haberler de yer almıştır: “Kara madenin sarı sendikası” (Yeni Akit, 21.05.2014), “İşçiler bastırıldı sendikacı istifa etti” (Yeni Akit, 27.05.2014). İşyerinin durumunu anlatan haber başlıkları ise; “Maden 3 ay kapalı” (Yeni Şafak, 22.05.2014), “Merhametsiz İşletme” (Radikal, 20.05.2014), “Ölüm madenine eleman arıyor” (Güneş, 21.05.2014). İşyeri patronlarına ilişkin haberlerde ise patronlar için “3 maden sahibi medya CEO’su” (Taraf, 26.05.2014), “Beton vicdanlılar” (Milat, 21.05.2014) ifadeleri kullanılmıştır. Maden ocağı sahibinin basın toplantısı ve sonrası yapılan haberlerin başlıkları ise “2 skandal itiraf” (Radikal, 17.05.2014), “Aktör patron” (Sabah, 17.05.2014), “Soma’ya kelepçe” (Cumhuriyet, 18.05.2014), “Hesap günü” (Akşam, 19.05.2014), “İlk tutuklama” (Yeni Akit, 19.05.2014), “O patronun damadı Yahudi” (Yeni Akit, 20.05.2014), “Sorumluluğu sahte imzayla müdüre yıkmak istediler” (Zaman, 20.05.2014) şeklinde olmuştur.

Olayın meydana gelmesine ilişkin çeşitli spekülasyonlar olmuş ve bunlar haber başlıklarına yansımıştır. Özellikle maden ocaklarında olması gereken “yaşam odası”nın bulunmuyor veya yeterli donanımına sahip olmaması ve işçilere maske verilmemesine ilişkin haberler betimleyici bir anlatımla başlıkta verilmiştir: “191 metrede yaşam odası” (Akşam, 17.05.2014), “Maske 30 TL cezası 300 TL” (Haber Türk, 18.05.2014), “Aşırı yüklenmeyi elektrik panoları bile taşıyamadı” (Zaman, 19.05.2014). Bu ihmallerin ortadan kaldırılacağına ilişkin hükümet tarafından yapılan açıklamaların haber başlıklarında yer aldığı görülmektedir: “Patron insafına bırakmayacağız” (Sabah, 23.05.2014), “Faciadan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz” (Star, 23.05.2014). Konunun kamuoyundaki tepkileri de haber başlıklarında yer almıştır: “Matem yürüyüşü” (Takvim, 17.05.2014), “4 büyükler soma için sahaya” (Fotomaç, 17.05.2014), “Türkiye tek yürek Ata’nın huzurunda Soma şehitliğinde” (Haber Türk, 20.05.2014), “Milliler Soma’da” (AMK, 20.05.2014), “Şehitlerin huzurunda” (Güneş, 20.05.2014). Madencilerle ilgili haberlerin birçoğu, madencilerin durumu ve ailelerinin acıları, bekleyişleri ve bazen de özel durumları ile ilgili olarak yer almıştır. Madenci çocuklarının ve ailelerinin durumları, haber başlıklarında “acıyı sömüren” bir gazetecilik anlayışı ile kullanılmıştır: “50 metre kala öldüler” (Radikal, 18.05.2014), “Toprağa verildiği gün baba oldu” (Bugün, 17.05.2014), “Erken öldüler” (Milat, 17.05.2014), “Yangında çalıştılar” (Cumhuriyet, 20.05.2014), “Mütevazi kahraman” (Milliyet, 18.05.2014), “Babaya mektup” (Takvim, 20.05.2014), “Soma’da 432 yetim” (Posta, 23.05.2014), “Baba ocağımız sönmesin” (Takvim, 23.05.2014), “Çocukların sünneti hayatını kurtardı!..” (Türkiye, 23.05.2014), “Baba ben senin paşa oğlunum” (Akşam, 24.05.2014), “Ne olur rüyama gel baba!” (Takvim, 24.05.2014). Yönetmen Nuri Bilge Ceylan’ın Fransa’da aldığı Altın Palmiye ödülü nedeniyle yaptığı açıklama da Soma haberleri olarak gazetelerde yer almıştır: “Altın Palmiye: ölen gençlere ve maden işçilerine” (Radikal, 25.05.2014), “Altın Palmiye Nuri Bilge Ceylan’ın: Soma için” (Vatan, 25.05.2014). Haberlerin genel olarak magazin haberciliği formatında yazıldığı görülmektedir. Bu formata sahip haberler çoğunlukla olayla ilgili yapılan yardım

konserleri ve ziyaretleri içeren olaylarda verilmiştir: “Justin Soma için söyledi” (Milliyet, 27.05.2014), “First Lady acı paylaştı” (Milliyet, 27.05.2014). Olaylar sonrası ziyaretlerde bulunanlara ilişkin halkın eleştirisini yapan başlık ise Zaman gazetesi tarafından “Üç günde bir ocağa gelenler cenazemize bile katılmadı” (27.05.2014) başlığı ile verilmiştir. Ölüm haberlerinin toplumdaki yansımaları ve tepkilerin yatıştığı dönemde artık haberler, madencilerle ilgili yapılan yeni düzenlemelere odaklanmıştır. 28 Mayıs 2014 tarihli haberlerde madencilerin yasal haklarına ilişkin düzenlemeleri içeren haberlerin gündeme geldiği görülmektedir: “Madencilere erken emeklilik müjdesi” (Akşam, 28.05.2014), “Madenci 6 saatten fazla çalışmayacak” (Radikal, 28.05.2014), “Taşeron sistemi, Torba yasada geri adım” (Birgün, 06.06.2014).

4.2.2. Haber Girişlerinde Söylem Biçimleri

Çalışmamızda yer alan haberlerin girişleri, olayı özetlemiş ve haberin ana fikrini okuyucuya sunmuştur. Ne olduğu, olayın aktörleri ve aktörler arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Böylece okuyucu haberin tamamını okumadan olayla ilgili genel bir düşünce edinmektedir. Haberinin spot ve girişleri, bunları okuyanların habere konu olan olaya ilişkin genel bir bilgi edinmesini sağlayacak niteliktedir. Haber girişleri, olayla ilgili gelişmelere bağlı olarak olayla ilgili aktörleri, olaya bağlı yeni olay ve aktörleri içeren bir bağlama sahiptir. Olayın haber olarak gazetelerde yayınlandığı ilk iki gününde, hayatını kaybeden madenci sayısının yetkililerce net olarak açıklanmaması nedeniyle haberlerde farklı sayıların belirtilmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca bu durumla ilgili olarak hükümet yetkilileri eleştirilmiş ve bu eleştiriler, haber girişlerinde yer almıştır: “... Resmi kaynaklar ölü sayısını 151 olarak açıkladı. 200’i aşkın işçi ise ocakta mahsur” (Sabah, 14.05.2014). “...157 işçi öldü, 300 işçi mahsur kaldı” (Sözcü, 14.05.2014). Olayda ölen sayısının belli olmadığı günlerde yer alan haber girişleri, “biz” söylemiyle kardeşlik mesajı vermekte ve halkı çaresiz bekleyişte “bir olmaya” davet eden anlatılardan oluşmaktadır: “Bir ocak’ta çıkan yangın, “tüm ocak”lara sıçradı.. Eller semada, dualar toprak altındaki kardeşlerimiz için...” (Milli Gazete, 15 Mayıs 2014). Spor gazetelerinin de olayın ikinci günü konuyla ilgili haber yaptıkları görülmektedir. Bu gazetelerdeki “biz” söyleminin diğer gazetelerden daha vurgulu olduğu dikkat çekmektedir: “Türkiye’de hayat durdu... Futbol kimsenin umurunda değil...” (AMK, 15 Mayıs 2014). Haber girişlerinde “acı” içerikli, değer bildiren ifadeler kullanılmıştır: “Madenden çıkan her ceset; annelerin eşlerin, çocukların feryadı 77 milyonu gözyaşlarına boğdu. Türkiye 3 günlük ulusal yasta”(Sabah, 15 Mayıs 2014). Olayda işverenler, sendikalar sorumlu tutulmuş ve haberin aktörleri olarak haber girişlerinde yer almıştır: “Soma’da yüzlerce emekçinin ölümünden, “bunlar olağan” diyen iktidar, kâr hırsı güden ve önlem almayan işverenler ile sarı sendikalar sorumlu.” (Cumhuriyet, 15 Mayıs 2014). Olayla ilgili hayatını kaybeden madenci yakınları veya arkadaşlarına ilişkin haberlerin geniş biçimde yapıldığı görülmekte, haber girişlerinde aktörler olarak bu hikâyelerin kahramanları yer almaktadır: “Madende ‘borucu’ olarak çalışan Fatih Ocay, birlikte mahsur kaldığı 143 kişiden 4’ünü hava borularını delip kurtardı. O kadar şanslı olmayanlar ise defnediliyor.” (Milliyet, 15 Mayıs 2014). “...yanan ocakta 9 saat mahsur kaldı. ‘Ağzımızı demire dayayıp, oksijen alın’ talimatı verdi. Onu dinleyen 40 madenci ölümün kıyısından döndü.” (Türkiye, 16 Mayıs 2014). “Çizmelerimi çıkarayım, sedyeye kirlenmesin” sözleriyle Türkiye’yi ağlatan Murat Yalçın, ambulanstaki o anları anlattı: Çamurlanmasın, benden sonraki arkadaş temiz sedyeye yatsın istedim. Belki başı denk gelir. Hem devlet malına zarar vermek iyi değil...” (Akşam, 16 Mayıs 2014). “Ölüm haberleri arasında yürek yakan hikâyeler... Soma faciasından kurtulanlar da, ölenler de ‘insanlık dersi’ veriyor. Çamurlu çizmelerden, ölümüne arkadaşlıklardan, vasiyetlerden 77 milyonu ağlatan mesajlar çıkıyor.” (Akşam, 16 Mayıs 2014). Olayın görgü tanığı olan madencilerin de haber girişlerinde haberin aktörleri olarak yer aldığı, haberlerin “nesnel” olarak birinci kişi ağızından detaylandırılarak anlatıldığı görülmektedir: “Faciadan sağ kurtulan vardiya çavuşu Cücü, ölümle yaşam arasındaki ‘nefes’ yürüyüşünde yaşadıklarını anlattı: 30 kişi yola çıktık...Dumandan eksildik.” (Sabah, 16 Mayıs 2014).

Maden sahibine ilişkin olarak yapılan suçlamalar, maden sahibinin bu suçlamalara verdiği yanıtlar haber girişlerinde özetlenerek verilmiş; olayın sorumlusu olarak maden sahibi, haberin temel aktörü olarak yer almıştır. Durumla ilgili araştırmacı ve soruşturucu haber girişi yazıldığı da görülmektedir. Fakat bu haberlerin maden sahibinin basın açıklaması ile olayın kamuoyundaki etkisinin yüksek olduğu dönemle sınırlı kalması da dikkat çekicidir. Konuyla ilgili olayı araştırmak ve sorgulamaktan kaçınan haber girişleri de gazetelerde yer

almıştır: “...maden ocağı faciası sonrası ülkede milli yas ilan edilirken devletin zirvesi bölgeye giderek işçi aileleriyle kucaklaştı ve her türlü desteği seferber etti. Ülkenin dört bir yanından dualar edilip hatim ve mevlid programları düzenlenirken, bugünkü Cuma hutbelerinde şehitler için dua edilip gıyabi cenaze namazları kılınacak.” (Yeni Akit, 16.05.2014). “Sabotaj şüphesi artıyor. Soma’da yaşanan maden faciasının neden kaynaklandığı henüz tespit edilemezken, uzmanlar sabotaj ihtimali üzerinde duruyor...” (Yeni Akit, 16.05.2014). Soma ile beraber işçi ölümlerinin basında görünür hale gelmesi, olayın diğer başka haberlere kaynaklık etmesine yol açmıştır. Bu bağlamda “Soma Faciası” haberleri ile bağlantı kuran işçi haberlerinin yapıldığı görülmektedir: “Türkiye’nin Gizli Soma’sı.... hemen her gün ölüm haberlerinin geldiği inşaatlarda, her yıl Soma’daki kadar işçi can veriyor. İş cinayetlerini birinci sırada yer alan inşaatları denetleyen yok.” (Evrensel, 29.05.2014) “Soma milat oldu, maden yasası tepeden tırnağa değişiyor.” (Vatan, 28.05.2014). “Somada’daki faciayı bahane ederek hükümeti hedef alan Doğan Grubu medyası, patronları Aydın Doğan’a ait Gümüştaş Madencilik’te hayatları karartılan işçilerin dramını görmezden geliyor... (Yeni Akit, 02.06.2014).

4.2.3. Haberlerin Kaynakları

Medya haberlerinin oluşturulmasında kaynağa başvurma, haberin inandırıcılığını arttıran temel bir unsurdur. Onun için gazeteciler haberleri oluştururken, belli kurum, kuruluş ya da kişilere haber kaynağı olarak başvururlar. Bunun için resmi kaynaklar yani devlet kurumları ve görevlileri medyanın en çok başvurduğu kaynaklardır. Bunlar saygınlıkları ve inanılabilirlikleri sayesinde medya açısından haberi inandırıcı kılar. Bunlar, ayrıca haberin araştırma ve doğrulama maliyetlerini de azaltmaktadır. Haber kaynakları da okuyucu/izleyiciye ulaşmak için medyayı kullanır (Bulut ve Yaylagül, 2004, s.19). Bu bağlamda, incelenen haberlerde belli kaynaklar kullanılmaktadır. Bunlar arasında kamu görevlileri ön plandadır. Hükümet yetkilileri ve maden sahibi/yöneticileri de yaptıkları basın toplantıları ile medya aracılığıyla açıklamalar yapmışlardır. Olayın birincil tanıkları olarak madende çalışan ve kurtulan işçiler, hükümet yetkilileri, maden ocağı sahibi ve yöneticileri, madenci aileleri, diğer maden işçileri, sendikalar haber kaynağı olarak kullanılmıştır.

4.2.4. Olayların Bağlamı ve Arka Planı

Olay maden ocağı sahibi ve yöneticilerinin yeterli önlemi almamasından dolayı patlak vermiştir. Bu konu ile ilgili gazetelerde, haberlerin yer almasına rağmen ayrıntılı, yeterli ve araştırıcı bir çerçevede haber olarak yer almadığı görülmektedir. Haberler, daha çok hayatını kaybeden maden işçilerinin dramatize edilmiş hayat hikâyeleri, mezarların gösterilmesi gibi insanların yaşadıkları acıların tekrar tekrar sunulmasından ibaret kalmıştır. Kazanın meydana gelme nedeni, alınması gereken önlemler, konuyla ilgili kişilerin yargı sürecindeki akıbeti gibi konuları içeren haberler, yeterli ölçüde haber metinlerinde yer almamıştır. Sadece maden ocağı işletmecisinin yaptığı basın toplantısı ve söylediklerinin kamuoyunda olumsuz etki yaratması nedeniyle kısa bir süre haberciler tarafından haber konusu yapılmış, sorumlulara ilişkin devam eden süreçte gereken enformasyon içeriği verilmemiştir. Olayın kamuoyundaki etkisinin azaldığı ileriki günlerde, Soma’da ölen maden işçileri için hükümetin maaş bağlanacağı sözü 5 Haziran 2014 tarihli Zaman gazetesinin "Toplu ölümden maaş var tek başına ölene yok" başlığı ile eleştiri konusu bile olmuştur

4.3. Mikro Yapısal Özellikler

4.3.1. Haberlerin Dili ve Kelime Seçimleri

İdeolojik söylemin retoriğe yönelik incelemesi genellikle bizim ve onların iyi ve kötü şeylerini vurgulamak için kullanılan abartılar/örtmeceler vb biçem figürleri üzerinde yoğunlaşır. Bunların anlaşılması için yapılandırıldıkları anlamlar incelenmelidir (Van Dijk, Teun, 2003, 75). Dolayısıyla analizin bu aşamasında, gazetelerde yer alan haberlerin kelime seçimleri, imalar, abartmalar, cümle yapıları incelenmiştir. Bu bağlamda incelenen gazetelerde benzer cümle ve kelime yapılarının kullanılmış olması, egemen bir yayıncılık anlayışının Türkiye’de sürdürüldüğünü göstermektedir.

Resim 6. Radikal 1. 14 Mayıs 2014, 2. 15 Mayıs 2014, 3. 16 Mayıs 2014

Olayın meydana geldiği ilk gün, bazı gazeteler haberi birinci sayfada verme gereği bile duymamış veya çok kısa olarak vermiştir. Fakat kamuoyunda hayatını kaybeden işçi sayısının artması ile birlikte oluşan tepki, gazetelerin olaya geniş yer vermesine neden olmuştur. Hatta bazı gazeteler birinci sayfayı tamamen bu habere ayırmıştır. Bu gazetelerden biri olan Radikal gazetesi olayın ilk günü, habere birinci sayfa üst bantta küçük bir alan ayırmışken haberin ikinci ve üçüncü günlerinde tam sayfa olarak vermiştir. Bu da olayın gazetelerde yer aldığı ilk günde, Radikal gazetesinin haberin önemini, dolayısıyla "haberi atladığını" bize göstermektedir. İkinci günde mezar görüntüleri, üçüncü günde ise "Çizmeler" başlığı madencilerin çizmelerinde oluşan tam sayfa haber içeriği, haberin dramatize edilerek verildiğini göstermektedir (Bkz. Resim 6). Haberde olayı tanımlamak için kullanılan kelimeler "yanmak, kara, matem, yas, can vermek, katliam, katlettiniz, nefes" gibi ölüm ve yaşamı ifade etmekte veya olayın meydana geldiği yer olarak "Soma" ile kısaca kaza tanımlanmaktadır. Yaşanan durum karşısında haberler topluma seslenerek "biz" söylemiyle toplumsal olarak birlik çağırısı yapmıştır. "Biz" söylemi özellikle spor gazetelerinde görülmektedir: "Birlik olma günü" (Milat, 16 Mayıs 2014), "Soma için tek yumruk" (Fanatik, 16 Mayıs 2014), "Somaya ağlıyoruz" (Fotomaç, 16 Mayıs 2014) İncelenen haberlerde kazanın "facia" olarak adlandırılmasından da anlaşılacağı gibi, olayın önemini vurgulamış; fakat haberlerin söylemi bu "facianın" aktörlerine yönelik etkin bir eleştiriye girmemiştir. Devlet ve kurumları pasif ve sorumsuz bir konuma genel olarak çekilmiş ve bu durum, yetkililerin acılı ailelerin yanında yer aldıkları belirtilerek meşrulaştırılmıştır. Haber metinlerinde, olayda yer alan kişilerin açıklamalarına da yer verilerek medyanın tarafsız davrandığı düşüncesi uyandırılmaktadır.

Haberlerde inanılırlığın kurulması ve ikna ediciliğin sağlanması amacıyla rakamlar önemlidir. Fakat hükümet yetkililerin ölen maden işçi sayısını ilk iki günde kesin olarak verememesi haberlere yansımış ve haberlerde kesin sayının verilemeyeşi, kamuoyunun tepkisine yol açmıştır. Konuyla ilgili alınması gereken önlemlere ilişkin uzmanların görüşlerine başvurulmuş, madende alınması gereken önlemler ve ihmaller konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. İleriki günlerde haberlerde kullanılan dil, meydana gelen olayı magazinleştiren, madenci ailelerinin acıklı durumlarını defalarca dramatize eden bir söylemi içermiştir. Madenci ailelerinin özel yaşamlarını gündeme getiren haberlerde, kazanın meydana gelmesindeki sebepler ve sorumlularına ilişkin sorgulamayı dışarıda bırakan bir söylemin kullanıldığı görülmektedir. Haberlerde yer alan görsel öğeler, hayatını kaybeden madencilerin mezarlarını görüntülemeye, hatta televizyonda yer alan haber programlarında bazı gazetecilerin bu mezarlarda bulunarak gözyaşı dökmesini içeren ve televizyon karşısında yaptıkları görüşmelerle ailelerin acılarını sömüren bir aşamaya ulaşmıştır. Hatta gazetecinin kendisi de haberin içinde "gözyaşlarını tutamadığı" gerekçesiyle haber konusu olabilmıştır: "Cüneyt Özdemir gözyaşlarına boğuldu. Cüneyt Özdemir'in CNNTÜRK canlı yayınında maden işçilerinin yakınlarıyla yaptığı röportaj çok vahim bir sorunu gözler önüne serdi. Eşini bekleyen kadın, eşinin madenden çıkarıldığını ancak nerede olduğunu bilmediğini söyleyerek gözyaşlarına boğuldu. Cüneyt Özdemir de anonsunu yaparken gözyaşı daktı." ("Cüneyt Özdemir gözyaşlarına boğuldu", t.y.). Daha sonraki günlerde olayın aktörlerine ilişkin daha normatif değerlendirmelere gidilse de 2 Haziran 2014 tarihli Milliyet gazetesinin "Yetim İsmail'e borçla elbise" başlıklı haberinde de görüldüğü gibi magazin gazeteciliği tavrı söylemde yer almaya devam etmiştir. Haberlerde kazaya neden olan ihmal üzerine çözüm önerileri getirilmekle birlikte kazadan sadece 15 gün sonra Soma'ya ilişkin acıma duygusu "Zonguldak'ta ölen madenci can değil mi?" (Milliyet, 05.06.2014) başlıklı haberde olduğu gibi, buradaki madencilerin ailelerine verilen ayrıcalıkları eleştirmeye yönelmiştir.

4.3.2. Olayın ve Kişilerin/Aktörlerin Sunumu

Haberde yer alan aktörler maden işçileri, aileleri, maden ocağı sahipleri, konuyla ilgili hükümet yetkilileri, madende yer alan görgü tanığı işçiler, madenci ailelerini içeren haberlerde madenci eşleri, çocukları ve diğer

akrabaları hatta gazetecilerin kendileri gibi oldukça geniş bir yelpazede yer aldığı, zaman zaman gazetecilerin “yaratıkları” aktörlerin de haberlerde olduğu görülmektedir. Maden sahibi Alp Gürkan, olayın birincil sorumlusu olarak görülmekle beraber, olayın kamuoyunda büyük etki yaratması ve maden sahibinin basın toplantısındaki açıklamaları “Patron görmemiş.... Müdür duymamış... Mühendis bilmiyor...” (Akşam, 17 Mayıs 2014) başlığında olduğu gibi doğrudan olayın sorumlusunun maden sahibi ve yöneticileri olduğu ifade edilmekte ve madenden sağ çıkılmama nedeninin de maden ocağında “yaşam odası”nın olmamasına bağlandığı görülmektedir. Madende yaratılan ihmalin olaya sebebiyet verdiği haberlerde belirtilmiştir. Haberlerde maden sahibinin “Soma Kömür işletmelerinin sahibi”, “Soma Holdingin patronu”, “maden sahibi veya yöneticisi” gibi ifadelerle tanımlandığı görülmektedir.

Haberlerde, olayın mağduru olan işçi ve aileleri dramatize edilerek hayat hikâyeleri çerçevesinde “magazin gazeteciliği”/ “yellow journalism” (sarı gazetecilik) formatında haberlere konu olmuştur. “Toprağa verildiği gün baba oldu” (Bugün 17 Mayıs 2014), başlıklı haberde olduğu gibi maden işçisinin hayatı haber konusu yapılmıştır. “Mütevazi Kahraman” (Hürriyet, 18 Mayıs 2014) başlıklı haberde olduğu gibi madenciler “onurlu, kahraman, şehit” kelimeleriyle tanımlanmıştır. Madenci eşleri, çocukları veya akrabaları da haber metinlerinin başlıca aktörleri olarak hayat hikâyeleriyle gazetecilerin haber konusu durumuna gelmiştir. Olayla ilgili hükümet yetkilileri ise, haberlerde sorumlu tutulmayan ama açıklama yapan, olayı araştıran sorgulayan ve konuyu açığa çıkarmaya çalışan yetkililer olarak yer almıştır. Olay ise, “facia, yalan madeni, kara ölüm, kara gün, kara toprak, kara tablo, madenden kara haber” kavramları ile tanımlanmıştır.

5. SONUÇ

Söylem analizi kapsamında elde edilen bulgular içerisinde öncelikle haber girişleri ve başlıklara bakıldığında; genel olarak Soma’da yaşanan iş kazasının basına yansımaları ölen madenci sayısına ilişkin net bilginin anında elde edilememesinden dolayı kamuoyunda tepki yaratmıştır. Buna bağlı gazeteler haberi görünür kılmak zorunda kalmış, olaya birinci sayfada haber olarak yer vermeyen veya küçük bir bölüm ayıran gazetelerin dahi olayı birinci sayfada “tam sayfa” haber olarak vermek zorunda kaldığı görülmüştür. Söz konusu kazanın sunuluş biçimi, gazetecilik pratikleri bağlamında “magazinsel” bir habercilik anlayışını içermektedir. Dolayısıyla haberler kazanın nedenleri üzerinde durmak zorunda kalsa dahi gazetecilerin, daha çok olayda mağdur olan işçi ve ailelerinin hayat hikâyelerine odaklanarak sorunu görünür kılmaktan uzak kalmıştır. Bu bağlamda, başlık ve girişler okuyucunun duygularına seslenen öykülerle kurgulanmış, kullanılan abartılı dille acılar sömürülmüştür. Haberlerde yer alan aktörler, çoğunlukla kurbanlar olarak maden işçileri ve ailelerinin öznel yaşam hikâyeleri olmuştur. Kazanın temel sebebi ve maden sahibinin açıklamaları, olayın gelişim çizgisi içinde yer alsa da gereken görünürlük ve araştırma içeren gazetecilik pratikleri ve haber söyleminden uzak kalmıştır. “Watchdog” gazetecilik pratiklerinin haber oluşum sürecinde sergilendiği görülmektedir. Haberlerde yetkililerin olaydan sorumlu olmasını içeren aktif eyleyenler olarak yer alması yerine pasif eyleyenler olarak yer alması tercih edilmiştir. Kelime seçimleri ve haberlerin retorik bağlamında haberler, yaşanan olayın drama dönüşmesini kullanılan fotoğraflar, eklenen yeni haberler ve seçilen sözcüklerle geleneksel temaları kullanarak yadsıma yoluna gitmiştir. Olayın etkisinin azaldığı günlerde ise, neredeyse madencilere verilen hakların olumsuzlandığı görülmektedir.

Çalışmanın bulguları, Türkiye’de yürütülmekte olan gazetecilik pratiklerinin olayların arkasındaki gerçeklikleri ortaya çıkarmaktan uzaklaşarak gittikçe magazin gazetecilik pratikleri çerçevesinde habercilik anlayışının gazeteciler arasında yaygın biçimde kullanıldığını ve kimi zaman siyasal iktidarların yanında yer aldıklarını göstermektedir. İnsanların ölümüyle sonuçlanan bu haberde, olayın sorumlularına ilişkin siyasal ve ekonomik gelişmeleri görmezden gelen bir gazetecilik anlayışı sergilenmiştir. Bu eleştiriler bağlamında Türkiye’de gazetecilerin, yürütmekte oldukları gazetecilik pratiklerinin tekrar gözden geçirmesi gerekmektedir. Çalışma incelenen konuya ilişkin gazete sahiplikleri ve okurun alımlama analizlerinin yapıldığı yeni çalışmalara kaynaklık edeceği umudunu taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aldridge, M. (2007). *Understanding the Local Media*. Maidenhead: Open University Press.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Y. Alp, & M. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altın Palmiye Nuri Bilge Ceylan'ın! (2014, 26 Mayıs). *Milliyet.com.tr* içinde. 28.11.2014 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/altin-palmiye-nuri-bilge-ceylan-in--sinema-1887871/> adresinden alındı
- Anderson, C. W. (2013). *Rebuilding the News: Metropolitan Journalism in the Digital Age*. Philadelphia: Temple University Press.
- Bagley, G. (2001). The Television Texts Spectatorship, İdeology, and the Organization of Consent. *Critical Studies in Media Communication*, 19(4), 436-451.
- Bob Woodward. (t.y.). *Wikipedia* içinde. 24.10.2014 tarihinde http://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Woodward adresinden alındı
- Bulut, S., & Yaylagül, L. (2004). Türkiye'deki Yazılı Basında Yargıtay ve Mafya İlişisine Yönelik Haberler . *İletişim*(19), 120-142.
- Carl Bernstein. (t.y.). *Wikipedia* içinde. 24.10.2014 tarihinde http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Bernstein adresinden alındı
- Cüneyt Özdemir Gözyaşlarına Boğuldu. (t.y.). *Milliyet com tr* içinde. 24.11.2014 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/cuneyt-ozdemir-gozyaslarina-boguldu-gundem-1882952/> adresinden alındı
- Emir, İ. Y. (2003). *Kitle İletişiminde İmaj*. İstanbul: İm Yayınları.
- Fairclough, N. (2003). Dil ve İdeoloji. Ç. Barış, & Z. Özarslan (Dü) içinde, *Söylem ve İdeoloji*, 155-173. İstanbul: Su Yayınları.
- Fontes, C. (2010).). *Global Turn of the Alternative Media Movement*. K. Howley (Dü.) içinde, *Understanding Community Media* 381-391 Los Angeles: SAGE.
- Halimi, S. (1999). *Düzenin Yeni Bekçileri*. (Y. Eryılmaz, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Köker, E., & Doğanay, Ü. (2010). *İrkçi değilim ama...Yazılı basında irkçi-ayrımcı söylemler*. Ankara: İHOP.
- Köse, H. (2008, Kış). Bir "Zemin Kavrama" Etiği Olarak Medya: Üç Örnek Olay. *Kültür ve İletişim*, 11 (1), 33-52.
- Kutlu, T. Ö., & Bekiroğlu, O. (2010, Ocak). Türkiye'de Yurttaş Gazeteciliği Bağlamında İnternet Haberciliği: Bianet Örneğinde Kentsel Dönüşüm Projesiyle İlgili Haberlerin Analizi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6 (2), 254-269.
- Muhlmann , G. (2010). *Journalism for Democracy*. (J. Birrell, Trans.) Malden, MA, USA: Cambridge, UK .
- Sarup, M. (1997). *Post Yapısalcılık ve Postmodernizm*. (A. Güçlü , Çev.) Ankara: Ark Yay.
- Sim, J. C. (1969). *The Grass Roots Press: Amerika's Community Newspapers* Ames. Iowa State University Press.
- Soma Faciası. (t.y.). *Vikipedi Özgür Ansiklopedi* içinde. 10.09.2014 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/Soma_Facias%C4%B1 adresinden alındı
- Soygüder, Ş. (2013). Bir Dil Olarak "Sarı" Renginin anlamı ve "Sarı Basın" Neden "Sarı"? *NWSA-Humanities*, 8(2), 184-206, <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2013.8.2.4C0164>.
- Stanton, R. (2007). *All News is Local: The Gailure of the Media to Reflect World Events in a Globalized Age*. Jefferson, N. C.: McFarland & Co.
- Van Dijk, T. (2003). *Söylem ve İdeoloji, Çok Alanlı Bir Yaklaşım*. *Söylem ve İdeoloji Mitoloji*, B. Çoban , & Z. Özarslan (Dü). içinde İstanbul: Su Yayınları.
- Watergate Skandalı. (t.y.). *Vikipedi Özgür Ansiklopedi* içinde. 24.10.2014 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/Watergate_skandal%C4%B1 adresinden alındı.